

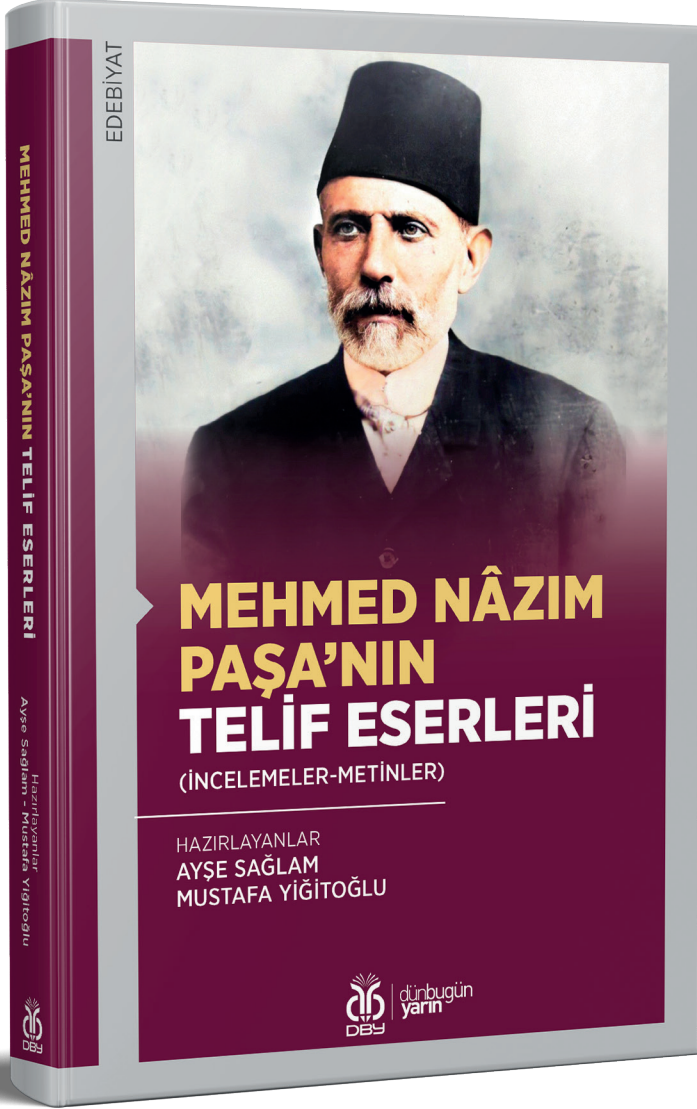
MEHMED NÂZİM PAŞA'NIN TELİF ESERLERİ

(İNCELEMELER-METİNLER)

HAZIRLAYANLAR
AYŞE SAĞLAM
MUSTAFA YİĞİTOĞLU

dünbugün
yarın

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 452

Edebiyat: 244

ISBN 978-625-5905-20-8

Sertifika No: 52315

Baskı Tarihi: İstanbul, Temmuz 2025

Hazırlayanlar: Ayşe Sağlam, Mustafa Yiğitoğlu

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Mehmet Nâzım Paşa'nın Telif Eserleri (İncelemeler-Metinler)

Hazırlayanlar: Ayşe Sağlam (Doç. Dr.), Mustafa Yiğitoğlu (Doç. Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

288 s. ; 13,5 x 21,0 cm (DBY Yayınları ; No. 452)

ISBN 978-625-5905-20-8

1- Edebiyat 2- Hatırat 3- Tarih

Bu eserin hazırlanışı, Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğünün ZGEF.23.015 numaralı projesi kapsamında desteklenmiştir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

İçindekiler

Kısaltmalar 6

Takdim 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Hayatı ve Eserleri 11

İKİNCİ BÖLÜM

İncelemeler 19

2.1. Muhâtaba 19

2.2. 'Ahd-i Şehriyârî 32

2.3. Kerbelâ 37

2.4. Yek-Âvâz 40

2.5. Bir Devrin Tarihi 45

Sonuç 55

Metinlerin Teşkilinde İzlenen Yöntem 59

METİNLER

Muhâtaba 63

'Ahd-i Şehriyârî 127

Kerbelâ 151

Yek-Âvâz 165

Bir Devrin Tarihi 185

Kaynakça 287

Takdim

Osmanlı Devleti'nin önemli bürokratlarından biri olan Mehmed Nâzım Paşa; nasir, şair ve mütercim sıfatlarını da haiz çok yönlü bir şahsiyettir. Devletin son dönemlerine tanıklık eden paşa, yarım asırlık bürokrasi tecrübesiyle önemli makamlarda görev almış bir devlet adamıdır. Nâzım Paşa'nın hayatının dönüm noktalarından biri, Ziya Paşa ile tanışması ve birlikte çalışma fırsatı bulmasıdır. Entelektüel yapısı, devlet adamlığı ve edebî şahsiyetiyle Ziya Paşa, Nâzım Paşa için bir rehber olur. Onun sayesinde Nâzım Paşa, dönemin edebî muhitlerine katılır ve bürokraside yer alma imkânına kavuşur. II. Abdülhamid döneminde de paşa, bürokrasideki ilerlemesine devam eder ve birçok şehirde vali olarak görev yapar.

Arapça ve Farsça dillerine hâkim olan ve edebiyata ilgi duyan Mehmed Nâzım, telif ve tercüme birçok eser yayımlar. Bu eserler; din, edebiyat, tarih, felsefe ve eğitim açısından zengin bir muhtevaya sahiptir. Eğitimin öneminden insan ve doğa ilişkisine, Kerbelâ vakasından tasavvufa kadar birçok konuyu işleyen yazar, sahip olduğu bilgi ve birikimi eserlerine aktarır. Bu geniş içeriğe rağmen, literatürde Nâzım Paşa'nın eserleri hakkında kapsayıcı bir çalışma mevcut değildir. Son yıllarda hakkındaki incelemeler artsa da henüz olması gereken seviyeye ulaşmamıştır. Buna sebep olarak bazı araştırmacılar,

Mehmed Nâzım'ın torunu olan ünlü şair Nâzım Hikmet'i göstermektedir. Nâzım Hikmet'in, büyükbabasından tamamen farklı bir dünya görüşü benimsemesinden dolayı Nâzım Paşa da uzun bir müddet ilgi odağı olamamıştır.

Mehmed Nâzım Paşa'nın telif eserlerinin ele alındığı bu çalışmanın girişinde yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında, yazarın tespit edilen ve ulaşılabilen telif eserleri kronolojik olarak incelenmiştir. Çalışmada incelenen ilk eser, zengin muhtevasıyla öne çıkan ve yayımlandığı dönemde yoğun ilgi gören *Muhâtaba* olmuştur. Sonrasında sırasıyla *Ahd-i Şehriyârî*, *Kerbelâ*, *Yek-Âvâz* ve *Bir Devrin Tarihi* isimli kitaplar değerlendirilmiştir. Metinlerin doğru ve eksiksiz yorumlanabilmesi için yazarın hayatı ve eserleri hakkındaki her çalışmaya ulaşılmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda makalelerden, kitaplardan, tezlerden ve ansiklopedilerden istifade edilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise söz konusu telif eserlerin, yukarıdaki sıraya uygun olarak Latin harflerine aktarıldığı bölüme yer verilmiştir.

Çalışma süresince maddi ve manevi destekte bulunan Dicle Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğüne ve değerli çalışanlarına teşekkür ederiz. Mehmed Nâzım Paşa'nın birçok eserini tedarik ettiğimiz Türk Tarih Kurumu Kütüphanesine ve İBB Atatürk Kitaplığına minnettarız. Kitabı hazırlarken metinlerin çevirisinde ve şiirlerin şerhinde tecrübeleriyle bize yol gösteren ve yardımcı olan Prof. Dr. Halil ÇEÇEN'e ve Prof. Dr. Ramazan SARIÇİÇEK'e şükranlarımızı sunarız.

Temmuz 2025

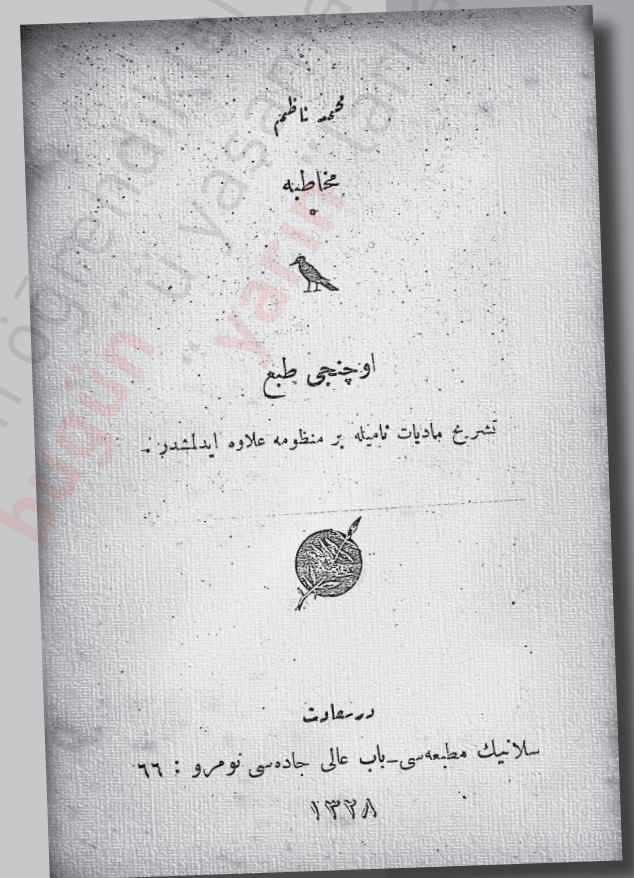
Doç. Dr. Ayşe SAĞLAM

Doç. Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU

METİNLER

“dün” den örendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

MUHÂTABA

Mehmed Nâzım

MUHÂTABA

Üçüncü Tab‘

Teşrîh-i mâddiyyât nâmıyla bir manzûme ‘ilâve edilmiştir.

Dersa‘âdet

Selânik Matba‘ası-Bâb-ı ‘Âlî Caddesi Numro: 66

1328

On sene evvel neşr olunarak ikinci tab‘mıñ da nüshası kalmayan (Muhâtaba) mevzû‘unu takdîr lutufkârlığında bulunan ba‘zı ahhâbıñ ibrâmıyla tekrâr tab‘ olunmuştur

Merhûm Mu‘allim Nâcî Efendi’niñ Takrîzidir

Takrîz

1

feilâtün mefâilün feilün

Nâzım a‘yân-ı ehl-i ‘irfâna

Görünür zübdetü’l-hikem bu kitâb

Etmesin mi gören Muhâtaba’nı

Saňa hâmem gibi şu yolda hitâb

2

O nidâlar bütün hakâyıktır

Kalemiñ hâtif-i hakikîdir

Her nidâsında gizlidir şu sadâ

Sabâhım ‘ârif-i hakikîdir

3

Müncelî lafz-ı dil-firîbinde

Bî-sanâyi‘ bedî‘ bir icâz

Müstetir ma‘nâ-yı cezîlinde

Pür-bedâyî‘ refî‘ bir i‘câz

4

Dîde-pîrâ sevâd-ı hattıñda

Nûr-ı hikmet eder durur leme‘ân

Nazım eder iftihâr nesriñle

Var ol ey fahr-ı nâzımân-ı zamân

Mu‘allim Nâcî

[5] Muhâtaba

Biñ üç yüz bir senesi ağustosunuñ üçüncü cum‘aertesi günü idi ki dört etrâfı birbirine kol atmış büyük büyük dağlarla kapalı eñ yüksek mahalleri korkunç ve uzun kayalarla örtülü ve etekleri ufak ufak çam ağaçlarıyla donanmış ara yerleri yukarılardan kopup gelen kaya parçalarıyla bezenmiş ve ortası kendi kendine gâyet kısa bir ovacık peydâ ederek o ulu dağların deliklerinden çıkıp biriken ve ovanıñ ta orta yerinden akıp giden koca bir çaydan her tarafı yeşillenmiş ve şehre otuz beş sâ‘at kadar uzak bulunmuş bir mahalde gün doğuya karşı iki penceresi olmak üzere çam ağacından yapılmış bir baraka içinde şöyle uzanıp düşünmekte idim.

Gözlerim dağlarda ağaçlarda akan sularla yeşilliklerde lisân-ı hâle ‘â‘id olan sükûtu dinlemekte ve kalbim de Hâlık’ın ‘akla sığmayan büyüklüğünü düşünmekte idi.

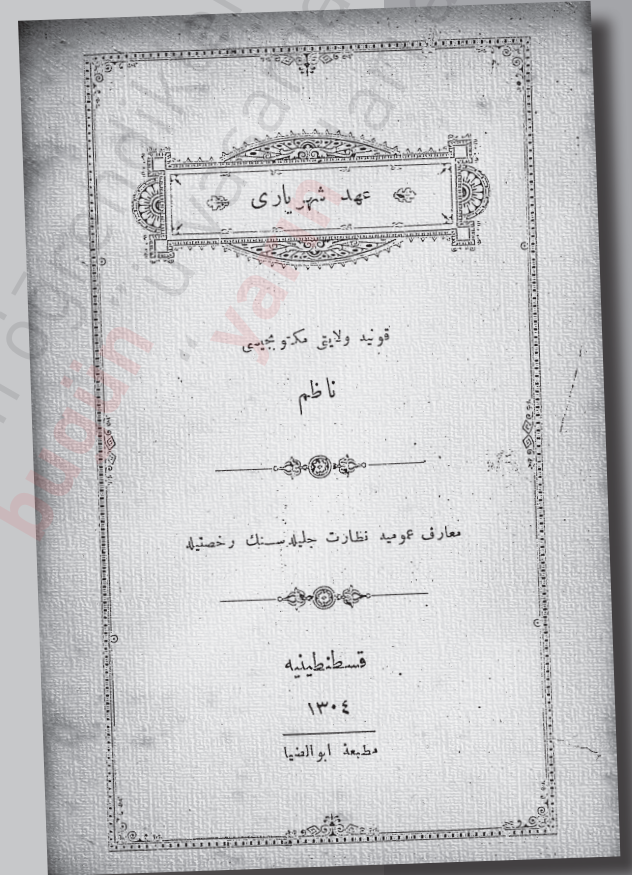
Düşündükçe efkârım büyüyüp efkârım büyüdüğü düşünce artıp gördüğüm şeylere fikir ve nazar yaklaşmaya ve yaklaştıkça gözüm gönlüm açılmaya başladı gide gide düşünmeye başladığım [6] vakit gördüğüm dağlar değiştiler kayaların suların yeşilliklerin görünüşü başkalaştı gözüme her şey başka görünüyordu yavaş yavaş hislerimin azalmakta olduğunu anlamaya başladım biraz müddet sonra bu anlayışta kendi görüşüm bilişim bütün bütün başkalaşp ben ben olduğumu bilmez oldum.

Bu hâle hemân yeñi uğramıştım ki karşımdaki dağlar yürümeye başladılar yâhûd bilmezlik içindeki bir biliş gözümde dağları yürür gösteriyordu.

Dağların yürümesine hayrân hayrân bakakaldım ben bu hayrette iken dağlar kâmeti arttırdılar gayr-ı mahsûs bir sür‘at ile gelip baña yaklaştılar.

Bu görünüş baña pek korkunç pek müdhiş geldiyse de korkmaya mahsûs olan hisse sâhib olmadığım için hayretten başka bir şey yapamazdım.

‘AHD-İ ŞEHRIYÂRÎ

‘AHD-İ ŞEHİRİYÂRÎ

Konya Vilâyeti Mektûbcusu

Nâzım

Ma‘ârif-i ‘Umûmiye Nezâret-i Celîlesiniñ Ruhsatıyla

Kostantiniyye

1304

Matba‘a-i Ebûzziyâ

[3] ‘Ahd-i Şehriyârî

(Ba‘de edâ-yı mâ-vecebe ‘aleynâ)¹ ‘Ahd-i hümayûn hazret-i pâdişâhî ki mülküñ mâ-bihî’l-hayâtı olan ‘ilm ü ma‘ârifîñ hengâm-ı revâc u intişârıdır.

İdrâk ettiğimiz zamânıñ ta‘mim-i ma‘ârif masrûf olan himmet-i nümâyışkârânesi kadar âsâr-ı ciddiye meydâna koyarak müstehak-ı imtiyâz olduğundan hâ‘iz olduğu fazîlet-i rûchânı isbât için öyle uzun uzun delil ü bürhân aramaya hâcet yoktur.

Tevârih-i ‘Osmâniyenîñ rûz-ı firûz-ı cülûs-ı hümayûnu mebd’-i intişâr-ı ma‘ârif cümlesiyle tevkîr ettiği târîhte memâlik-i şâhâneniñ dârü’l-ma‘ârif nâmıyla lisân-ı ‘Osmâniyâna sermâye-i fâhr olduğunu işitenler bi-minne te‘âlâ yine bizler olacağız.

Harîta-i ‘âlemde rû-nümâ olan tebeddülât müsâ‘ade-i zamân ve imkân ile kullanılan pergâr-ı takallüb elinde ise kıvâm-ı miknet ü satvet için çâre-i münferid olan ‘ilm ü ma‘ârifî rehber-i tarîk-i necât eden akvâm-ı ‘Osmâniye ‘Abdülhamîd-i sâni gibi mehdî-i ‘âlem-i ma‘rifet-i medîhasına zînet-bahş olan bir şehriyâr-ı ma‘rifet-girdâra muvaffâk olmakla bu günden telâfi-i mâfât etmiş ve maksada tâ esâsından başlamış sayılırlar.

[4] Emniyet-i müstakbelemiz âsârındaki ‘ulviyete itmînân-ı sahîh hâsıl ettiğimiz ma‘ârifîñ taht-ı kefâletindedir. O itmînân ki efkâr-ı ‘Osmâniyeyi husûl-i sa‘âdet-i memleket için hâtıra gelen tedâbir-i

¹ Üzerimize vacip olanı yerine getirdikten sonra

muhtelifeye karşı ta‘mîm-i ma‘ârif noktasında cem‘ edecek me’sere-i ciddiye göstermiş ve ‘Osmânî efrâdını ma‘ârif meftûn eyleyecek kadar mütenebbih eylemiştir. Şehriyâr-ı ma‘ârif-perver efendimizin pek az zamân içindeki muvaffakiyyât-ı şehenshâhaneleriyle husûl bulmuştur.

“Her ‘ayb ki sultân be-pesend hünerest”² ümem-i sâlife hükümdârânı içinde mülkünün selâmetini fâlcıların sâhirlerin himem-i ma‘neviyesine havâle edenlerin eyyâm-ı saltanatı ma‘kûlât ile kâbil-i tevfiq olmayan ahvâl-i ca‘liye inhisâr ederek zîr-destânları dahi sülûk-ı mülûka teba‘iyet hikmetiyle ezilip perîşân olmuştur.

Hükümdâr-ı zî-şânımızın her mülkün sa‘âdetini te‘mîn eden ‘ilm ü ma‘ârifte rağbet-i hümayûnları bugün memâlik-i şâhanelerinin muhtâc olduğu terakkiyyâtı cidden tehyi’e ettiğinden zîr-destân-ı mülûkâneleri dahi o sülûka teba‘iyetle vâsıl-ı mersâ-yı selâmet olacaklardır.

Her devletin merkez-i saltanatı şemsin levâhıkına neşr-i feyz ettiği gibi tevâbi‘ini envâr-ı ma‘rifetle fûrûğ-efşân edecek kadar terakkî göstermek kavâ‘id-i esâsiyedendir. Şehriyâr-ı ma‘rifet-girdâr efendimiz bu dakikayı bizzât nazar-ı dakika-bîn-i hüsvânelerinden dûr buyurdıkları cihetle ibtidâ-yı cülûs-ı meymenet me’nûs-ı şehenshâhilerinden biri mukarrer-i saltanat-ı [5] şâhanelerinin ma‘ârifce muhtâc olduğu esbâbı ikmâl için terk-i huzûr u râhat buyurmuşlardı.

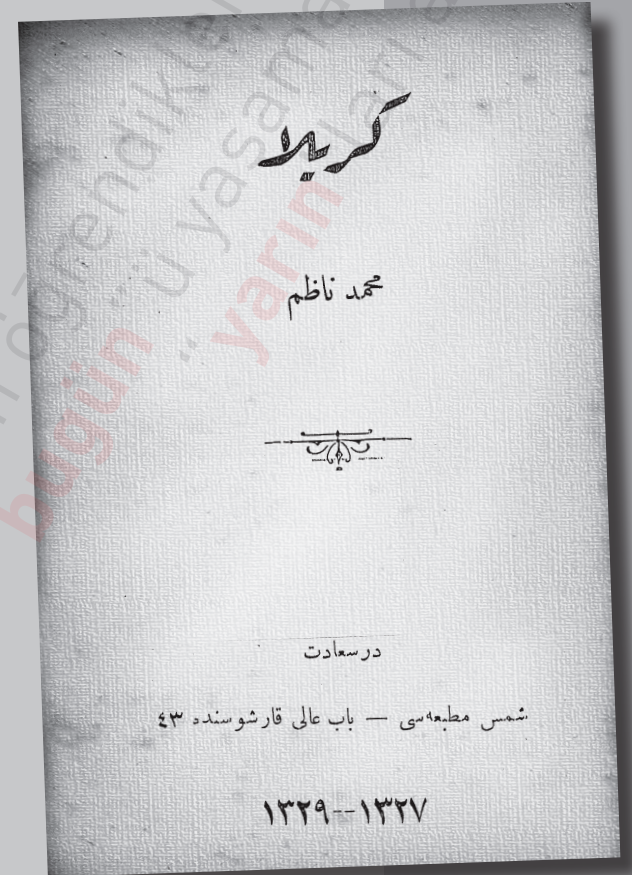
Şimdi de az bir zamân içinde memâlik-i şâhanelerinin her gûşesinde rû-nümâ olan muvaffakiyyât-ı şâhanelerinin âsâr-ı fi‘iliyesini müşâhede ederek ni‘met-i ma‘ârifle telzîz-i dimâğ edip de halîfe-i rûy-i zemîne şer‘an borçlu olduğu vazîfeyi îfâ ile meşgûl olan teb‘a-i şâhanelerinin ed‘iye-i me’sûrelerini istimâ‘ ederek mahzûz oluyorlar.

Anadolu kıt‘asında ma‘ârifin sekiz on sene evvelki hâliyle bugünkü terakkiyyâtını çeşm-i insâf ile gören erbâb-ı tecrübe böyle bir kıt‘a-i ves‘ada efkâr-ı umûmiyenin bu mertebe tebeddülâtına esbâb-ı zâhiriyyeden “ennâsu ‘alâ dini mülûkihim”³ mazmûn-ı celindeki

² Sultanın beğendiği her ayıp hünerdir.

³ İnsanlar, sultanlarının dini üzerinedir.

KERBELÂ

KERBELÂ

Mehmed Nâzım

Der-sa'âdet

Şems Matba'ası

Bâb-ı 'âlî Karşısında 43

1327-1329

Şems Matba'ası

Bâb-ı 'âlî Karşısında Numro 43

Mukaddime

*Kul lâ es'elukum 'aleyhi ecren ille 'l-meveddete fi 'l-kurbâ*¹ nazm-ı celîli ehl-i î mân için ne mu'azzam düstûr-ı 'irfândır. Münferid dârü'l-emân-ı ümmet olan südde-i Nebî-i kâ' inât ihtîşâma intisâb Ehl-i Beyt-i mu'azzama mütehâlikâne 'aşk u muhabbetle ve o ilticâgâh-ı mukaddese dehâletle husûl-pezîr olur.

Nîk ü bed ef'âl-i beşeriñ bilâ-noksân sâha-i tecelliyyâtı olan 'âlem-i mahşeriñ hâkim ü şâfi'i Ehl-i Beyt-i sultân-ı enbiyâdır.

Burada muhabbet-i Ehl-i Beyt ile giryân olanlar, orada selsebîl-i havz-ı gufrân ile reyyân olurlar.

Bütün ebrâr-ı ümmet o melâz-ı mu'azzamın dahîli, kâffe-i ehl-i î mân u 'isyân, o şefâ'atgâh-ı mükerreremiñ mültecîsidir.

Ehl-i Beyt-i mu'azzamın şân-ı 'âlisi her zamân 'âlî vü müte'âlî olup vak'a-i Kerbelâ'nın bütün safahâtı dahi o 'ulviyeti tasvîr için gâyet ma'nîdâr birer levâyih-i hikmettir. [4] Mâddî vü ma'nevî 'ulviyetler, ilâhî seciyeler, hîred-sûz 'azametler, o levâyih-i hikmetiñ her satırında menkûş olup erbâb-ı 'irfâna cihân cihân 'ibretler hayretler irâ'e eder. Okuduğum ba'zı mersiyeler, vak'anın cereyân-ı sûrisindeki te'essürât ile yazılmış bükâ-yı kulûb mahsûlü olup her vecihle sezâvâr-ı takdîr ise de; Ehl-i Beyt-i mu'azzamın ka'b-ı celîline ve Kerbelâ hâ'ilesiniñ

¹ De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, yakınlık ve dostluk bağları içinde sevgiden başka bir ücret istemiyorum" (Şuara 42-23).

müstenid olduğu hikmetleriñ gavâmız-ı ma'nevîyesine 'â'id daha şanlı zemîn-i ifâde iltizâm olunmak münâsib olacağına kâni'im.

Şu muhtasarda bu maksadı ta'kîb ettim ve şân-ı celîl-i Ehl-i Beyt'e lâîk zemîn ile vak'anîñ güzerânını ve yine o şân-ı celîlîñ âsâr-ı merâhim-kârîsini göstermek istedim.

Mehmed Nâzım

[5] Kerbelâ

Gûyâ ki nûr u zulmet 'uyûn-ı 'ibrete ezdâdîñ mâhiyet-i fitriyelerini 'ayânen göstermek için iki cânibde îbrâz-ı vücûd ederek biri çeşm-i kâ'inâtı işrâk eden leme'ât-ı âfitâb-sûzuyla rûşenâ-bahş-ı müfârık-ı kemâl, diğeri türegî-i leyl-i muzlime beñzeyen çehre-i muzlimânesiyle kulûb-ı ehl-i dalâle misâl olmuş.

Bir cânibde temevvüc eden leme'ât-ı nûr-ı erkân-ı 'izâmınıñ her biri berk sūr'atında, kazâ kudretinde olan bir cem'-i mukaddesi ihâta ederek dehşet-dihende-i nüh-tıbâk-ı âsmân olan na'ra-i bî-bâkâne, deşt ü hâmûnu lerzenâk etmiş.

Bir tarafta bâd-ı sarsar-ı nifâk ile kulûb-ı kâsiyeleri muğber bir cem'iyet-i şekâvet-âver ta'ayyün ederek sadâ-yı hâ'ifânelerinden mesâmî'-i kâ'inât âzürde olmuş idi.

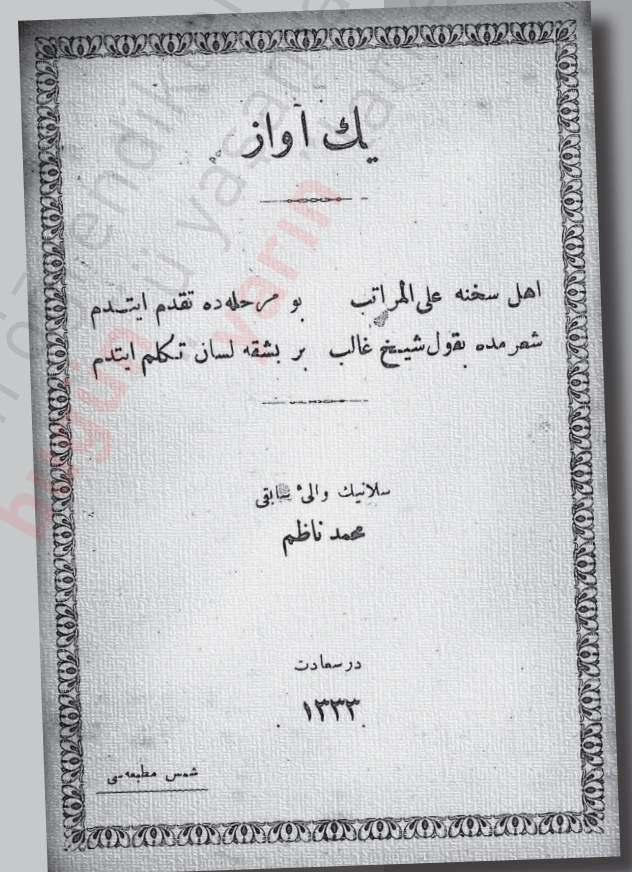
Bir tarafîñ leme'ât-ı süyûfundan 'uyûn-ı kâ'inât [6] münevver olur, bir tarafîñ rimâh-ı hûnîninden katarât-ı nifâk u şikâk dökülürdü.

Bir cihette kerrûbiyân-ı 'illîyîn saf-ârâ-yı ta'zîm olup süyûf-ı meslûleniñ ziyâ-yı şa'sa'ânîsi arasında şekl-i nûrânîleriyle sâha-i kârzârı tenvîr eder.

O bir cihette sunûf-ı şeyâtîn, ser-geşteğân-ı bâdiye-i gaflete seng-endâz-ı tahmîk ü tel'in olurdu.

Bir yanda hübüb eden nesîm-i rûh-efzâ mücâhidîn-i gazanfer-sîretiñ meşâm-ı cânlarını ta'tîr eder.

YEK-ÂVÂZ

YEK-ÂVÂZ

Ehl-i suhana 'ale'l-merâtib
Bu merhalede tekaddüm ettim
Şi'rimde be-kavl-i Şeyh Gâlib
Bir başka lisân tekemmül ettim

Selânîk Vâlî-i Sâbıkı

Mehmed Nâzım

Der-sa'âdet

1333

Şems Matba'ası

Şems Matba'ası Bâb-ı 'âlî Caddesinde Numro 43

[5] Yek-Âvâz

feilâtün mefâilün feilün

Bu dil-i gussa-hâr-ı gam mu'tâd
Kayd-ı hestîden olmadı âzâd
Yok mu bilmem o levh-i hîçîde
Feyz-i hâdî-i 'aşka isti'dâd

Olmadım vâyedâr-ı 'aşk henüz
Kavl ü fi'limde hâlisiyyet yok
Feyz-i meşmûl-i hakta buhl olmaz
Diyemem bende kâbiliyyet yok

Şu kadar var ki kalb-i hodbînâ
Olmadı feyzyâb-ı zevk aslâ
Ne hayât-ı cinân ne hâl ü huzûr
Ne huşû' u huzû' zevk ü safâ

Kîl ü kâl oldu mûris-i kesret
Sâha-peymâ-yı lağv u iksârım
Hod-nümâ kayd-ı sahva dûçârım
Olmadım vâyemend-i mahviyyet

Dili envâr-ı feyze gark edecek
Ele geçmez mi bir yed-i beyzâ
Nerde imhâ-yı kayd-ı fark edecek
Dest-i tecrîde el veren sîmâ

Ararım vâlihâne her sûda
Olmadım hâ'iz-i kabûl henüz
Yol mu bilmem o cây-ı mes'ûda
Bulmadım çâre-i vusûl henüz [6]

Olmadı hâdî-i tarîk-i vusûl
Bu kadar cüstcû-yı mestâne
Mey-perestâna yok mu cây-ı kabûl
Nerde rindân ne oldu hum-hâne

Bâde-hârâna mey veren yok mu
Nerede sâkiyân-ı bezm-i safâ
Hepsi mi perdedâr-ı setr ü hafâ
Bezm-i 'aşka gelen giden yok mu

Hepsi mi hayret-âver-i 'uzlet
Nerde üstâdî dâr-ı 'irfânî
Yer yüzünde kesildi mi himmet
Nerede pîşvâsı insânî

'Âşıkânî metâf-ı 'ulyâsı
'Acabâ âsumânda tâ'ir mi
'Ârifânî melâz u mevlâsı
'Acabâ kâ'inâtı sâ'ir mi

Âsumânda berâ-yı seyr ü sülûk
Göğ mi çıktı hâkdânîler
Hâkdânda salâ-yı vahdet için
Yere mi indi âsumânîler

Nerede mahremân-ı bezm-i visâl
Nerede zevk-i nâdî-i vahdet
Nerede ünsghâh-ı ehl-i kemâl
Nerde emvâta cân veren sohbet

BİR DEVRİN TARİHİ

BİRİNCİ KISIM

ZİYA PAŞA ile ALEKSANDR DÜMA

Meşhur şair Ziya Paşa Adana valisiydi. Ben, kendisinin talep ve iş'arı üzerine Adana'ya mektupçu olarak gelmişim.

Hemen her gece paşanın konağında toplantılar olurdu. Ziya Paşa çok hoşsohbetti. İş başında, resmî münasebetlerde; maiyetinde çalışanlara, kendisiyle temas edenlere karşı çok ciddiye. Fakat hususî hayatında, kendi evinde ziyaretine gelen en küçük bir memura bile büyük bir nezaketle muamele ederdi.

Toplantı gecelerinde mecliste bulunanlara, meclisin havasına göre bazen tasavvuftan bazen edebiyattan, bazen de siyasetten bahsedilirdi.

İşte, böyle bir gece, kendisini bilhassa çok sevenler, kendisi tarafından çok sevilenler, gene paşanın konağında toplanmıştık. Ne zaman böyle dar ve samimî bir muhitin içinde bulunsan, Ziya Paşa Paris hatıralarını anlatmaktan büyük bir zevk duyardı. O gece de böyle oldu. Hararetli bir edebiyat mubahasesinin sonunda, Ziya Paşa:

– Durun, dedi. Size, Paris'te şu meşhur Fransız edibi Aleksandr Düma ile nasıl tanıştığımı anlatayım:

Paris'e geleli çok olmamıştı. Ben bir dakika bile fevtetmeden, şehrin gezilecek yerlerini gezmiş, görülecek yerlerini görmüş, ibret alınacak yerlerinden ibret almıştım. Şehrin daha yakından, daha içinden bilinmesi için mutlaka bir Parisli bildiğe ihtiyaç vardı.

Halbuki henüz, adama benzer bir Parisli ile teşerrüf edememiştik. Diğer taraftan, Paris'teki edebi muhitlerle muarefe kesbetmek için can atıyordum.

İşte, biz, bu hengâmede iken, bir gün, oturduğum odanın kapısına vuruldu. Bermutat:

– Antre... dedik. Kapı açıldı. İçeriye garson kılıklı bir Fransız girdi. Beni şöyle bir tepeden tırnağa kadar süzdü. Gülümsedi. Sağ elini kalbinin üstüne bastırarak, o zamana kadar görmediğim acayip bir reverans yaptı. Hiç bir söz söylemeden bana doğru ilerledi. Gene bir reverans daha yaptı. Sonra, gene hiç bir söz söylemeden, elime şöyle büyükçe kıt'ada bir kart sıkıştırdı.

Ben, şaşırıp kalmıştım. «Bu ne iştir?» dememe imkân vermeden, garsona benzer Fransız, geldiği gibi gene aynı reveransları yaparak çekilip gitti.

Karta baktım. Üstünde: Aleksandr Düma yazılı. Kartın arkasını çevirdim: Orada da el yazısı ile bir iki satır var. Bu satırlar hâlâ aklımdadır. Zaten kart, bizim evrak-ı perişanın arasında mahfuz olacak. Elime düşerse gösteririm. Şimdi, size, Aleksandr Düma'nın kartı arkasındaki yazıları, hemen hemen aynen, tercüme edeyim:

«Epey müddettir Paris'te ikamet eden bir şark şairinin; garbın garabet-i şunuyla imtihangâh-ı iptilâ olan garip bir garp şairinin külbe-i ahzanını ziyaret etmemesi insaf mıdır»

Aleksandr Düma'nın kartı hoşuma gitti doğrusu. Yalnız, neden dolayı bu kartı bana, o acayip, garson kılıklı Fransızla gönderdiğini bir türlü anlayamadım. Hele, o herifin sağ elini kalbinin üstüne bastırarak bir söz demeden, maskaraca reveranslar yapmasına hâlâ aklım ermiyor. Yalnız, şimdi, bazen düşünüyorum da, belki, diyorum, garson kılıklı Fransız bir şark şairine kart getirdiği için, aklınca şark usulü selâm verdi. Sonra, şarklıların sükûtiliği de garp âlemince garip bir surette telâkki edildiği için herif bize tek söz söylemedi.

Kaynakça

- Alp, Gökhan (2021), “Kerbelâ Vak‘ası’nda Farklı Bir Üslup ve Muhteva: Mehmed Nâzım Paşa’nın ‘Kerbelâ’ Risalesi”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 858-880.
- Avcı, İsmail (2015), “Abdülkâdir-i Belhî’nin *Esrâr-ı Tevhîd*’i ve Nâzım Paşa’nın Türkçe Tercümesi”, *Sûfî Araştırmaları*, C. 6, S. 12, s. 37-66.
- Bezirci, Asım (1989), *Nâzım Hikmet Yaşamı, Eseri, Sanatı*, Amaç Yayınları, İstanbul.
- Demir, Hiclâl (2019), “Mehmed Nâzım Paşa’nın *Muhâtaba* Adlı Eserinde Tabiat ve Medeniyet Algısı” *Algı’ya Dair* (Editörler: Erol Kuyma ve Atiye Nazlı), Kesit yayınları, İstanbul, s. 115-128.
- Demir, Hiclâl (2021), “Mehmed Nâzım Paşa’nın Oğlu Hikmet ve Torunu Nâzım’a Nasihatleri”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 895-921.
- Devellioğlu, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gariper, Cafer ve Küçükcoşkun, Yasemin (2008), “Nâzım Hikmet’in Sanat Evreninde Bilinç Parçalanması ve Mevlânâ Karmaşası”, *Erdem*, S. 50, s. 83-110.
- Güllüce, Fatih (2008), Mehmed Nâzım Paşa’nın “İbn Fâriz Tercümesi ve Şerhi” Metin ve İnceleme, *Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kur’an-ı Kerim Meâli (2011), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- İnal, İbnü'l Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-Şuarâ)*, Haz. Hidayet Özcan, C. 3, *AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları*, Ankara.
- Kara, Mustafa (2000), "Tasavvufi Şiirin Gücü-Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Samih Rifat, Hasan Ali Yücel Tekke Şâiri midir?" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 9, s. 107-130.
- Mehmed Nâzım (1992), *Nazım Hikmet'in Büyük Babası Nazım Paşa'nın Anıları*, Arba Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (2011), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Sarıbal, İsmet (2018), "Ahd-i Şehriyârî'den Devr-i Hamid-i Sâni'ye Valiliğe Giden Yolda Bir II. Abdülhamid Dönemi Memurunun Serencamı", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 175-212.
- Sülker, Kemal (1987), *Nâzım Hikmet'in Gerçek Yaşamı 1902-1928*, Yalçın Yayınları, İstanbul.
- Tahrallı, Mustafa (1989), "Ahmed er-Rifâî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, s. 127-130, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/2/C02000676.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2025.
- Tansel, Fevziye Abdullah (1966), "Bir Mevlevî Nâsir ve Şâiri Mehmed Nâzım Paşa Basılı Eserleri ve Yazma Şiir Mecmuası", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 14, S. 1, s. 155 - 174.
- TDK, "Güncel Türkçe Sözlük", <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 01.05.2025.
- TTK, "Tarih Çevirme Kılavuzu", <https://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevir-mekilavuzu/> Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Uçman, Abdullah (2010), "Tansel, Fevziye Abdullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, s. 576, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/39/C39013007.pdf> Erişim Tarihi: 20.06.2025.

MEHMED NÂZİM PAŞA'NIN TELİF ESERLERİ

Mehmed Nâzım Paşa, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış, telif ve tercüme birçok eser kaleme almış çok yönlü bir devlet adamıdır. Eserlerinde dinî ve tasavvufî muhtevanın yanı sıra dönemin toplumsal ve siyasal yapısına da yer vermiştir. İnsan ve medeniyet ilişkisinin sorgulandığı *Muhâtaba*, Sultan II. Abdülhamid'in maarif politikasına dair tespitleri içeren *Ahd-i Şehriyârî*, Ehl-i Beyt sevgisinin vurgulandığı *Kerbela*, ilahî aşkın işlendiği *Yek-Âvâz* ve anılarını kaleme aldığı *Bir Devrin Tarihi*, Mehmed Nâzım Paşa'nın çok yönlü ve aydın kişiliğini yansıtan başlıca telif eserleridir.

20. yüzyılda yaşanan toplumsal değişim ve dönüşüm, birçok Osmanlı aydınının doğru anlaşılmasına ve hak ettiği ilgiyi görememesine neden olmuştur. Ünlü şair Nâzım Hikmet'in büyükbabası Mehmed Nâzım Paşa da bu kişilerden biridir.

Bu kitapta, Mehmed Nâzım Paşa'nın hayatından ve eserlerinden yola çıkılarak onun düşünce dünyası ve edebî kişiliği aydınlatılmaya çalışılmıştır.

"dün"den öğrendiklerinle
"bugün"ü yaşamak
"yarın"ları aydınlatır.

ISBN 978-625-5905-20-8

9 786255 905208